

Nr 43.

Ankom till riksdagens kansli den 16 maj 1916 kl. 2 e. m.

*Utlåtande, i anledning av väckt motion angående extra ordinarie
lärares vid kommunalt gymnasium rätt till tjänstårs-
beräkning.*

I en inom andra kammaren väckt, till bankoutskottets behandling hänvisad motion nr 74, har herr *Lindley* hemställt, »att e. o. lektor och extra lärare vid de kommunala gymnasierna i riket, vilken vinner anställning vid statsanstalt, må vid beräkning av tjänstår för erhållande av pension få tillgodoräkna sig de tjänstår efter år 1916 han må hava varit anställd som lärare vid kommunalt gymnasium, dock att honom icke må tillgodoräknas mera än 15 sådana tjänstår».

Till stöd för motionen har anförts följande:

»Under de senaste åren hava genom kungl. brev inrättats s. k. kommunala gymnasier i Eskilstuna, Skövde, Uddevalla, Landskrona, Söderhamn, Södertälje och Eksjö. Dessa anstalters lärare, e. o. lektorer, extra lärare och timlärare, avlönas uteslutande av respektive kommuner, men förordnas till sina tjänster på samma sätt som e. o. lärare vid statsläroverken av kungl. läroverksöverstyrelsen på förslag av vederbörande rektorer och hava genom de kungl. breven tillförsäkrats samma tjänstårsrätt som e. o. lärare vid statsläroverken men ej erhållit dessas pensionsrätt.

För de kommunala gymnasierna har yppat sig någon svårighet att erhålla fullt kompetenta lärare eller åtminstone att under någon avsevärd tid få behålla samma lärare, trots att den årliga avlöningen åt de e. o. lektorerna fastställts till ett belopp, som med 1,000 kronor överstiger avlöningen åt e. o. lärare vid statsläroverken. Denna svårighet härrör tydligen just från den uteblivna pensionsrätten och är av beskaffenhet att böra skyndsamt undanröjas utan sammanhang med läroverkslärares lönefråga.

Att pensionsrätt förvägrats de nämnda lärarna torde bero därpå, att Kungl. Maj:t betraktat dem uteslutande såsom lärare vid enskilda läroanstalter. Härtill

Bihang till riksdagens protokoll 1916. 8 saml. 31 häft. (Nr 43.)

må emellertid sägas, att i fråga om det inbördes förhållandet mellan statsgymnasierna och de kommunala gymnasierna gäller, ehuru i ännu högre grad, vad kungl. läroverksöverstyrelsen den 10 juni 1915 i sitt yttrande över lärarlönenämndens betänkande av den 31 oktober 1914 säger (sid. 49) om det inbördes förhållandet mellan vissa kommunala läroanstalter och statsläroverken:

»Dessa skolor, vare sig de äro kommunala eller underhållas helt och hållet av staten, hava samma mål, arbeta på i huvudsak samma sätt, hava samma betydelse för samhället och stå under samma centrala ledning. Det kan icke påvisas något sakligt skäl, varför tjänstgöring i det ena fallet skall medföra rätt till tjänstårsberäkning för erhållande av statspension, men icke i det andra fallet». Överstyrelsen föreslår slutligen (sid. 51 i det citerade yttrandet) »att lärare vid statsanstalt må vid beräkning av tjänstår, för erhållande av pension få tillgodoräkna sig de tjänstår, utöver tre, han eller hon må hava varit anställd som lärare vid kommunal läroanstalt, dock att honom eller henne icke må tillgodoräknas mera än 15 sådana tjänstår».

Då i detta yttrande de kommunala gymnasiernas lärare jämnställas med de kommunala mellanskolornas, är emellertid att märka de förras överlägsna kompetens — de e. o. lektorerna skola vara licentiatier och hava genomgått provårskurs — som gör, att de undantagslöst med tiden komma att söka och erhålla ordinarie anställning vid statsläroverk, då deras vid de kommunala anstalterna förvärvade erfarenhet sålunda kommer staten direkt till nytta. Härtill kommer olikheten i det sätt, varpå de förordnas — de kommunala mellanskolornas lärare utnämnas av mellanskolans styrelse — och slutligen det förhållande, som inhämtas av läroverkens årsredogörelser, att de kommunala gymnasiernas lärare i avsevärd utsträckning tjänstgöra som lärare även i klasserna av de statens realskolor, på vilka gymnasierna äro byggda. Dessa olikheter torde väl motivera borttagandet — för de kommunala gymnasielärarnes vidkommande — av bestämmelse om tre år, som ej få medräknas vid tjänstårsberäkning för erhållande av pension.

En fråga, som sammanhör därmed, att staten gynnar kommunernas strävan att bereda tillfälle till gymnasiebildning åt sin skolungdom, är frågan om »det lärda proletariatet». Det må då anmärkas, att denna fråga ej sammanhör med den nu förebragta utan av kungl. läroverksöverstyrelsen tagits i betraktande redan vid dess yttrande om de kommunala gymnasiernas upprättande. Det torde väl överensstämma med statsnyttan att sörja för att de gymnasier, som genom kungl. beslut upprättats, bliva i högsta möjliga mån skickade för sin uppgift.

Av de kommunala gymnasierna äro de i Landskrona, Uddevalla och Söderhamn treåriga, byggda på realskoleexamen. Under förarbetet till en förebådad gymnasiereform har frågan, huruvida gymnasiet bör vara tre- eller fyraårigt, redan väckt mycken diskussion, som förts huvudsakligen med teoretiska skäl. Det vore utan tvivel av största betydelse för det slutgiltiga bedömandet av denna för vår högre undervisning så utomordentligt viktiga fråga, om man hade tillgång till erfarenhet från treåriga svenska gymnasier med fullt kompetent lärarpersonal. Och en sådan erfarenhet skulle vinnas, utan nämnvärd kostnad för staten, om de kommunala gymnasielärarnas pensionsfråga bleve skyndsamt löst i här antydd riktning.»

På sätt närmare inhämtas av utskottets utlåtande nr 35 angående vissa framställningar rörande pensions- och indragningsstaterna, har stats-

kontoret beträffande åtskilliga till utskottet hänvisade motioner rörande pensioner och understöd m. m., bland dessa även nu ifrågavarande motion, den 17 nästlidna april avgivit utlåtande. Statskontoret har därvid tillika överlämnat yttrande från läroverksstyrelsen, så lydande:

“Vad först angår de kommunala gymnasiernas antal och storleken av den vid dem anställda lärarpersonalen, hänvisar överstyrelsen till bilagda översikt, av vilken framgår, att dessa läroanstalter för närvarande äro åtta till antalet och höstterminen 1915 räknade sammanlagt 400 lärjungar, samt 32 lärare, vilken senare summa emellertid efter de senast tillkomna gymnasiernas färdigbildande kommer att ökas med minst 6. Av nämnda lärare hade höstterminen 1915 endast 18 fullgjort, vad i fråga om examina och provår är stadgat för behörighet till ordinarie ämneslärartjänst vid rikets allmänna läroverk.

*Läroverks-
överstyrelsen.*

I de olika kungl. brev, genom vilka upprättandet av dessa kommunala gymnasier medgivits, föreskrives — med undantag vad angår det oberoende av realskolan anordnade kommunala gymnasiet i Landskrona — såsom behörighet för extra ordinarie lektorsbefattning vid dessa läroanstalter filosofie licentiatexamen jämte provårskurs, dock med rätt för överstyrelsen att härifrån medgiva undantag. Dylikt undantag har ock, på grund av bristen på kompetenta sökande, i ett ganska stort antal fall blivit medgivet. Sålunda visar sig angående den nuvarande ställningen i detta avseende att förhållandena äro i det hela tillfredsställande endast vid de kommunala gymnasierna i Skövde, Södertälje och Eslöv, medan i Landskrona endast föreståndaren, men ingen av de fyra extra ordinarie lektorerna innehar eljest föreskriven kompetens och att vid kommunala gymnasiet i Eskilstuna en av fyra, i Söderhamn en av tre, i Uddevalla två av fem extra ordinarie lektorer äga stadgad behörighet för undervisning å överstadiet.

Knappast gynnsammare ställa sig förhållandena i fråga om kontinuiteten i undervisningen vid dessa läroanstalter. Sålunda visar sig vid en från denna synpunkt tagen överblick av ställningen, att bland de under en femårsperiod kommunalt anställda lärarna sammanlagt fyra extra ordinarie lektorer med eller utan avbrott bibehållit sin befattning under fyra år, varvid emellertid må beaktas, att av dessa endast en äger behörighet till ämneslärartjänst — adjunktstjänst — vid allmänt läroverk. Likaledes hava fyra extra ordinarie lektorer innehaft sin plats under tre år, medan — bortsett från de för kort tid sedan organiserade gymnasierna — elva endast tjänstgjort under två år, det vill säga den tid, som enligt gällande bestämmelser erfordras för behörighet till ordinarie anställning vid allmänt läroverk, samt slutligen ett flertal lärare bibehållit sin tjänst blott ett år. Med stöd av det anförda kan sålunda fastslås, att de kommunalt anställda lärarna under nu rådande förhållanden i allmänhet ej bibehållit sin befattning längre, än som är förenligt med deras befordringsutsikter vid de allmänna läroverken.

Den egentliga orsaken till de svårigheter, som möta de kommunala gymnasierna, vare sig det gäller lärarerekryteringen eller upprätthållandet av kontinuiteten i undervisningen, ligger i öppen dag. Den omständigheten, att

kommunerna avlöna sina extra ordinarie lektorer med ett arvode, som med ett tusen kronor överstiger de extra ordinarie läroverkslärarnas arvode och den reella adjunktslönen i första lönegraden, kan ej uppväga förlusten av rätten att räkna pensionsår och lönetur för de lärare, som äga kompetens till lärartjänst vid allmänt läroverk. Hänsynen till framtiden tvingar alltså dessa lärare att, så snart möjlighet därtill erbjuder sig, övergå till statstjänsten. Under sådana förhållanden är det ej heller att förvänta, att för de kommunala gymnasierna någon varaktig förändring till det bättre inträder i nu förevarande avseende, förr än de för sin lärare erhålla pensions- och lönetursrätt.

Atminstone den ena av dessa förmåner har faktiskt tidigare tillkommit de enskilda läroverkens lärare. Den rätt till lönetursberäkning för tjänstgöring vid dylika läroanstalter, som av 1874 års riksdag tillerkändes dessa lärare från och med höstterminen 1874, ansågs ock, med stöd av bland annat statsutskottets betänkande i ämnet, av vederbörande lärare själva innebära rätt för dem att tillgodoräkna sig samma tjänstgöring för erhållande av statspension, men då detta ej blivit av riksdagen med uttryckliga ord medgivet, har Kungl. Maj:t funnit sig förhindrad att vid pensionering taga hänsyn till dylik tjänstgöring. Lönetursrätten innehades av ifrågavarande lärare i 30 års tid, och det har visat sig, att denna anordning varit till stort gagn för undervisningen.

Då 1904 års riksdag i samband med löneregleringen för läroverkslärarna m. fl. ansåg sig böra avskaffa lönetursrätten för dem, som ej voro ordinarie lärare vid allmänt läroverk, kunde denna åtgärd ej heller undgå att på många håll framkalla betänkligheter. Det befanns nödigt att på något sätt stärka de enskilda läroverkens ställning, och för den skull väcktes till 1905 års riksdag motion om införande av pensionsrätt för lärare vid enskilda läroverk, vilka förberedde till studentexamen. Motionen blev visserligen av statsutskottet avstyrkt och av riksdagen avslagen. Men då utskottet uttalat såsom sin mening, att förslaget torde vara förtjänt av beaktande, men att ej prövats, huruvida icke även lärarna vid sådana läroverk, som icke förbereda till studentexamen, kunde få enahanda rättighet, ansåg Kungl. Maj:t i detta uttalande ligga ett principiellt gillande av själva saken och ingick för den skull, på grund av hemställan från överstyrelsen för rikets allmänna läroverk, till 1907 års riksdag med proposition i ämnet efter att jämväl hava inhämtat statskontorets utlåtande i frågan.

I underdånigt yttrande den 24 januari 1907 anförde statskontoret bland annat, att det torde vara obestridligt, att den verksamhet, som utövades av de personer, vilka vid de enskilda läroverken handhade ungdomens uppfostran och undervisning, vore för det allmänna av ungefär samma betydelse som de vid statens läroverk anställda lärarnas, liksom ock att staten hade ett direkt ekonomiskt intresse av att sådana enskilda läroverk funnes, då nämligen eljest de allmänna läroverken måste i motsvarande mån ökas och utvidgas. Detta förhållande, som knappast torde äga sin motsvarighet på något annat område av privat verksamhet, måste onekligen göra det för staten angeläget att på lämpligt sätt understödja de enskilda läroverken. Sådant understöd hade också av statsmakterna lämnats såväl genom direkta penninganslag, som ock genom beviljande åt de enskilda läroverken av vissa förmåner, varav i detta sammanhang särskilt framhölls den rätt till lönetursberäkning vid övergång till allmänt läroverk, som en längre tid under vissa villkor åtnjutits av lärare vid enskilda

läroverk. Den ifrågasatta rätten till tjänstårsberäkning för pension syntes statskontoret för den skull vara på samma gång påkallad av billig hänsyn till det för det allmänna gagneliga arbete, som vederbörande lärare nedlagt även under sin tjänstgöring vid enskilt läroverk, som även utgöra en lämplig och ur kostnadssynpunkt ej särdeles betungande form för understöd från statens sida åt de enskilda läroverken. På anförda grunder hemställde statskontoret därför, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen medgiva, att lärare, vilken, efter vunnen behörighet till adjunkts- eller lektorstjänst vid enskilt läroverk, som erhållit rätt att anställa mogenhetsexamen eller realskoleexamen, eller som eljest på grund av särskild ansökning av Kungl. Maj:t förklarats i det avseende, varom fråga vore, med sådant läroverk likställt, med nit och skicklighet fullgjort tjänstgöring väsentligen lika med adjunkts, lektors eller rektors vid allmänt läroverk, folkskoleseminarium eller högre lärarinneseminariet, finge, därest han redan utnämnts eller hädanefter bleve utnämnd till tjänst av motsvarande eller lägre grad vid allmänt läroverk, folkskoleseminarium eller högre lärarinneseminariet, efter Kungl. Maj:ts prövning för rätt till pension räkna sig till godo sådan tjänstgöringstid vid enskilt läroverk intill högst tio år.

Mot statskontorets beslut reserverade sig föredraganden, statskommissarien Sylvan, som ansåg, att viktigare skäl än de andragna erfordrades för godtagande av här ifrågasatta avvikelser från de grunder, som innehölles i den föreslagna lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension.

Kungl. Maj:ts till 1907 års riksdag avlåtna proposition i ämnet, vilken var avfattad i väsentlig överensstämmelse med ovan angivna förslag, vann icke statsutskottets stöd och avslogs av första kammaren, huvudsakligen på grund av hänsynstagande till stadgandena i den kort förut antagna pensionslagen, men bifölls av andra kammaren med 95 röster mot 86. Då frågan icke kunde bli föremål för gemensam omröstning, hade densamma på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut för denna gång förfallit.

Under den följande tiden har i fråga om pensionsrätten ingen förändring inträffat i lärarnas vid de enskilda läroanstalterna ställning. I fråga om lönetursrätten har däremot 1911 års riksdag gjort ett medgivande åt en viss grupp dithörande lärare, nämligen åt lärarna vid kommunala mellanskolor. Jämlikt nådiga kungörelsen den 8 december 1911 äger sålunda lärare, som från ordinarie anställning vid kommunal mellanskola befordras till ordinarie adjunktstjänst vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium, att för uppflyttning i högre lönegrad som adjunkt tillgodoräkna sig de tjänstår, utöver tre, han efter vunnen behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk intjänat i sin befattning som ordinarie ämneslärare vid kommunal mellanskola, dock att han icke må tillgodoräkna sig mer än tio sådana lönetursår. Såsom emellertid av lärarlönenämnden framhållits (Betänkande, bd 1 sid. 131), är denna bestämmelse, som har till uppgift att rekrytera de kommunala mellanskolorna jämväl med lärare, vilka fullgjort villkoren för behörighet till adjunktstjänst, icke för ändamålet tillfyllestgörande, med mindre att densamma kompletteras med stadgande om rätt för sådan lärare att vid övergång till allmänt läroverk tillgodoräkna sig den tid, han varit anställd som lärare vid kommunal mellanskola, vid tjänstårsberäkning för erhållande av pension. Efter en utförlig motivering, till vilken överstyrelsen tillåter sig hänvisa, föreslår nämnden för den skull, att lärare vid statsanstalt må vid beräk-

ning av tjänstår för erhållande av pension få tillgodoräkna sig de tjänstår, utöver tre, han må hava varit anställd vid kommunal anstalt, dock att honom icke må tillgodoräknas mer än 15 sådana tjänstår. I sitt underdåniga yttrande den 10 juni 1915 över lärarlönenämndens betänkande uttalar överstyrelsen (sid. 48—51) sin anslutning till nämndens förslag och betonar särskilt, att liknande synpunkter för pensioneringen böra komma till tillämpning i fråga om lärarna vid samtliga kommunala läroanstalter av ifrågavarande art, alltså även i fråga om lärarna vid kommunala gymnasier.

Då det torde ligga i de kommunala gymnasiernas intresse att få i tjänsten behålla huvudsakligen sådana lärare, som genom avlagda examensprov och prov-årstjänstgöring styrkt sin lärarkompetens, är enligt överstyrelsens mening en i dylik riktning företagen begränsning av den i motionen föreslagna pensionsrätten för kommunalt anställda lärare från undervisningssynpunkt fullt befogad. Å andra sidan synas överstyrelsen tillräckliga skäl ej föreligga att beträffande adjunks- eller lektorskompetenta lärare vid de kommunala gymnasierna vidhålla den inskränkning av samma rätt, som innehålles i den tidigare ifrågasatta bestämmelsen, att de tre första åren av tjänstgöringen skulle från förevarande synpunkt frånräknas. I detta avseende bör nämligen erinras, att de vid allmänt läroverk anställda extra ordinarie lärarna räkna pensionstur från och med sin anställning. Och då arbetet vid de kommunala gymnasierna är från undervisningssynpunkt ej mindre krävande än arbetet å samma stadium vid statsläroverken, saknas anledning att försätta ifrågavarande lärare i ogynnsammare ställning än de extra ordinarie läroverkslärarna, i synnerhet som en dylik inskränkning i pensionsrätten tvevelsutan komme att hava till följd, att de svårigheter, som vid lärarekryteringen möta de kommunala gymnasierna, endast bleve i ofullständig grad hävda.

Överstyrelsen anser sig vidare böra betona, att lika litet som i den till 1907 års riksdag avlätna propositionen angående pensionsrätt för lärare vid vissa enskilda läroanstalter ifrågasatts särskilda pensions- eller retroaktivavgifter såsom villkor för beviljande av den tilltänkta förmånen, lika litet torde nu dylikt vederlag böra krävas. Vad som i detta avseende synes vara vägledande, är särskilt den omständigheten, att varken docenter, amanuenser och andra biträdande lärare vid universitet och högskolor, ej heller extra ordinarie lärare vid de allmänna läroverken och seminarierna äga att för sin pensionering erlagga dylika avgifter. Och i fråga om anställningens art äro uppenbarligen lärarna vid de kommunala gymnasierna närmast att jämnställa med de extra ordinarie lärarna vid de allmänna läroverken.

Vad till sist vidkommer den för pensionsrätt erforderliga tjänstgöringens omfattning, torde böra föreskrivas, att pensionsrätt må vid övergång till allmänt läroverk tillkomma rektor eller ämneslärare vid kommunalt gymnasium, vilken vid sagda läroanstalt fullgjort en tjänstgöring till omfattningen motsvarande den, som enligt nu eller framdeles gällande bestämmelser är eller kan bliva stadgad för rektor eller ämneslärare vid allmänt läroverk.

För att i korthet sammanfatta det ovan anförda anser överstyrelsen det från undervisningssynpunkt vara av bestämd betydelse,

att rektor, extra ordinarie lektor och extra ordinarie lärare vid kommunalt gymnasium, vilken vinner anställning vid statsanstalt, må för rätt till pension

få tillgodoräkna sig intill 15 år av den tid, han, efter fullgörande av vad för behörighet till ordinarie ämneslärartjänst vid allmänt läroverk i fråga om examen och provår är stadgat, med nit och skicklighet bestritt tjänstgöring, till omfattningen motsvarande den tjänstgöring, som enligt nu eller framdeles gällande bestämmelser är eller kan vara rektor eller ämneslärare vid allmänt läroverk ålagd.“

För egen del har statskontoret framhållit, att det hittills ansetts vara en viktig princip, att såsom tjänstår för pension i statstjänst icke må räknas annan tid än den, varunder vederbörande varit i statens tjänst anställd; samt att denna princip varit föremål för överläggning utom i fråga om läroverkslärare jämväl beträffande vissa andra grupper av statstjänare, exempelvis i fråga om provinsialläkares rätt att såsom tjänstår för pension få räkna sig till godo tid, varunder han varit extra provinsialläkare; men att undantag från berörda princip hittills icke medgivits.

Statskontoret

På sätt statskontoret erinrar, har det hittills ansetts vara en viktig princip, att såsom tjänstår för pension i statstjänst icke må räknas annan tid än den, varunder vederbörande tjänsteman verkligen varit anställd i statens tjänst, och erinrar statskontoret vidare, att något undantag från denna princip hittills icke medgivits.

Utskottet.

Även om det nu föreliggande förslaget ur vissa synpunkter må vara förtjänt av beaktande, innebär det likväl en avvikelse såväl från hittills tillämpade regler för tjänstårsberäkning i förevarande hänseende som ock från de grunder för sådan tjänstårsberäkning, vilka innehållas i lagen angående civila tjänstinnehavares rätt till pension. Under sådana förhållanden och då riksdagen nyligen uttalat sig mot införandet av en dylik undantagslagstiftning, har utskottet ansett sig böra avstyrka bifall till motionen.

Utskottet hemställer alltså,

att förevarande motion II: 74 icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 16 maj 1916.

På bankoutskottets vägnar:

ERNST HEDENSTIERNA.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:
av första kammaren: herrar *Hedenstierna, Ekman, Wickman*, friherre *Langenskiöld*,
Montgomery, Jönsson, Östling och *J. Carlsson* samt
av andra kammaren: herrar *Vahlquist, Söderberg* i Stockholm, *Kristensson, Som-*
melius, Jonsson i Gumboda, *Lindvall* och *Jonsson* i Hä.
